

Рівненський державний
гуманітарний університет

Студентський дайджест

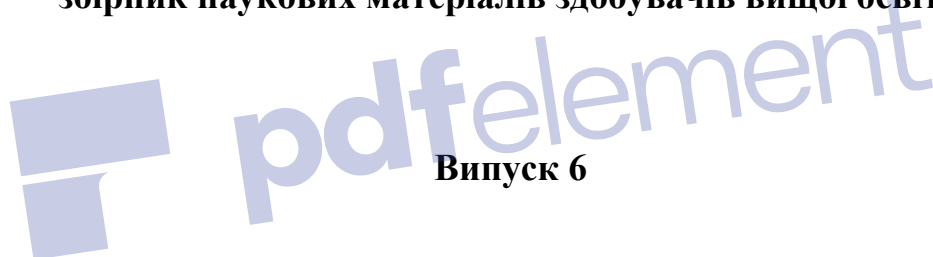
Збірник наукових матеріалів
здобувачів вищої освіти

№ 6
2022

Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

Студентський дайджест

збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти

Рівне, 2022

Студентський дайджест : збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти.
Випуск 6. Рівне : РДГУ, 2022. 136 с.

Головний редактор :

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Виконавчий редактор :

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної колегії :

Павелків Віталій Романович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Юрчук Олена Сергіївна – здобувач ступеня PhD кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету за спеціальністю 053 «Психологія».

*Друкується за рішенням Вченої Ради РДГУ
(протокол № 11 від 24 листопада 2022 р.)*

української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. Вип. 1(20): /ред.кол.: Осадченко І., Васьківська Г., Велскоп В. Умань: Візаві, 2020. 101 с.

3. Козіпа І. Плекаємо особистість – плекаємо талант. *Обдарована дитина*. Київ, 2003. №2. С.23-24.

4. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.

УДК 159.923-053.8

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ СТРАХІВ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

Кошка Ілона, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Созонюк О.С., кандидат психологічних наук, доцент

Постановка проблеми. Життя кожної людини супроводжується переживанням страхів, які суттєво позначаються на її настроях, переважно негативно впливають на її поведінку та продуктивність будь-якої діяльності, змінюють її ставлення до себе та до природного і соціального світу. Під дією страху відбувається переоцінка життєвих цінностей, страх може впливати на здоров'я і навіть позбавляти життя.

Актуальність розгляду проблеми страху зростає у сучасних умовах значних соціальних зрушень, які суттєво позначаються на переживаннях особистості. Сьогодні, коли людина піддається колосальному інформаційному тиску, змушена конкурувати з іншими у пошуку роботи та досягненні життєвих цілей, є свідком численних соціальних криз, воєнних конфліктів, проявів тероризму та екологічних проблем, епідемій та світової пандемії, її емоційна сфера реагує страхами і фобіями, що призводить до багатьох особистісних проблем.

Відтак страх стає тією характеристикою, яка є постійно присутньою у свідомості сучасної людини, що, як слушно зазначає М. Мовчан, є підставою для формування катастрофічної свідомості особистості.

Варто підкреслити, що хоча витоки людських страхів треба шукати у дитинстві, кожний віковий період особистісного розвитку визначається певною специфікою їх переживання (модальністю, силою, інтенсивністю, наслідками тощо), що відображає особливості певного вікового етапу. У дорослому віці, коли відбувається реалізація життєвої парадигми особистості, утвердження її унікального способу існування у світі, а від результатів її життєдіяльності залежать багато інших людей (дорослих і дітей) стає особливо важливим не піддаватись деструктивним емоціям, до яких відносять страх, виявляти ініціативу і активність, що вимагає необхідної емоційної стійкості.

З огляду на актуальність зазначеної проблеми особливого значення набуває потреба аналізу переживання страхів дорослими людьми, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Тому **метою дослідження** є аналіз психологічних чинників виникнення та подолання страхів у дорослому віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема страху перебуває у колі інтересів багатьох науковців. З огляду на значущість проблеми страху їй приділяли увагу представники різних галузей наукового знання. Страх був предметом теоретичних роздумів Аристотеля, Епікура, Платона, які пов'язували його виникнення із певною загрозою для людини.

Дослідженню проблеми страху у наш час приділяють увагу вітчизняні (Ю. Александров, О. Блінова, О. Блінов, М. Варій, Н. Карпенко, О. Кормило, М. Кузнєцов, С. Ольховецький, В. Шаповалова, О. Скляренко, В. Стасюк, М. Томчук, Випуск 6, 2022. Збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти

С. Томчук) та зарубіжні (К. Ізард, А. Кемпінські, Ф. Ріман, Х. Христозов, Ю. Щербатих) вчені. Проблему виявлення страхів у дорослому віці вивчають В. Бодін, Л. Герасименко, І. Гірчук, Т. Гурлева, О. Дзеружинська, О. Журавльова, О. Журавльов, Н. Єрмак, Ю. Марущенко, О. Резніченко, О. Прілутська, О. Саріогло, О. Сиропятов, Ю. Щербатих, С. Яковенко.

Аналіз психологічних чинників виникнення страхів є предметом окремої уваги вчених, проте вивченню проблеми детермінації цих переживань у дорослих вчені приділяється небагато уваги. Дослідження окремих аспектів цього питання здійснюють Ю. Александров, О. Бацилева, Н. Карпенко, О. Резніченко, Н. Салій, В. Стасюк. Розумінню психологічних чинників страху допомагають праці, в яких викладаються результати досліджень емоцій та психології страху (Дж. Боулбі, К. Ізард, Я. Рейковський, П. Симонов, С. Томкінс). Можливості подолання страхів у дорослому віці аналізують М. Мовчан, О. Фролова, Ю. Щербатих.

В академічному словнику української мови страх тлумачиться як стан, змістом якого є «хвилювання, тривоги, неспокою, викликаний чеканням чого-небудь неприємного, небажаного» [1, с. 754]. У представленому в термінологічному словнику екстремальної та кризової психології, під страхом розуміється емоція, яка з'являється, коли виникає загроза існуванню (біологічному або соціальному) людини від дійсної або уявної небезпеки [3, с.125].

На думку О. Блінової та О. Блінова, страх є емоційним станом, який виникає в «ситуаціях загрози біологічному або соціальному існуванню індивіда і спрямований на джерело небезпеки» [2, с. 53]. Його індикаторами є фізіологічні, поведінкові та когнітивні прояви. Найбільш інформативним є фізіологічний індикатор, який охоплює низку фізіологічних змін: зміна частоти серцевих скорочень, підвищення або зниження тиску, прискорене або уповільнене дихання, шлунково-кишкові розлади, пітливість, затримка сечовиведення тощо. Переживання страху призводить до низки поведінкових реакцій, які можна об'єднати у три групи: агресії, втечі і ступору.

Когнітивний індикатор страху характеризує вибірковість сприйняття людиною інформації. Серед усього інформаційного потоку вона, як правило, виокремлює і надає найбільшій значущості інформації, яка містить відомості про загрозу. Саме вона є домінуючою в пам'яті і в досвіді особистості, і саме вона є причиною стійких тривожних станів [2, с. 48].

Перебіг страху як психологічного феномена закономірно обумовлений віковими особливостями людини, яка його переживає, змістом її життєвого досвіду. Як слушно стверджує О. Резніченко, «зміст страхів певного вікового періоду відображає основні завдання та цінності цього життєвого етапу» [4, с. 112]. При цьому автор висловлює думку про те, що доросла людина має, як правило, декілька страхів різного змісту та інтенсивності, що утворюють «певну внутрішню ієрархію, котра залежить від індивідуального досвіду, особистісних рис, соціального оточення та актуальної життєвої ситуації» [4, с. 112].

Згідно з висновками дослідників (Т. Дзюба, О. Коваленко, В. Моргун), період дорослості є найбільшою частиною життя людини, оскільки його перебіг відбувається на трьох тривалих етапах молодості, зрілості та старості. Згідно з визначенням Т. Дзюби та О. Коваленко дорослою особистістю є «людина, що активно опановує і свідомо перетворює природу, суспільство і власну індивідуальність, яка має унікальне динамічне співвідношення просторово-часових орієнтацій, потребо-вольових переживань, змістових спрямувань, рівнів опанування й форм реалізації діяльності. Цим співвідношенням визначається свобода суб'єктного самовизначення особистості в її вчинках і міра відповідальності за їхні (включаючи й підсвідомо непередбачені) наслідки перед природою, суспільством і своїм сумлінням» [3, с. 4].

Ознайомлення з результатами наукових досліджень (Ю. Александров, О. Бацилева, Н. Карпенко, О. Резніченко, Н. Салій, В. Стасюк) дали можливість виявити внутрішні і зовнішні чинники виникнення страхів у дорослому віці. Внутрішні чинники набувають значення у ситуаціях, коли їх задоволення пов'язано з помітним дефіцитом життєво

важливого предмета потягу або потреби, або когнітивного обґрунтування небезпеки шляхом відновлення в пам'яті чи конструювання в уяві. Виникнення страхів, сила та інтенсивність їх перебігу залежить від вікових та індивідуальних особливостей особистості – передусім від змісту та обсягу накопиченого досвіду, характеристик емоційної і когнітивної сфер. До числа основних зовнішніх чинників належать численні зовнішні (природні та соціальні) обставини, які несуть реальну або уявну загрозу існуванню людини як організму та особистості. До числа найбільш актуальних зовнішніх чинників виникнення страхів дорослих у сучасних умовах відносять: а) небезпеки розвитку українського суспільства і людства: суспільні конфлікти (передусім війну в Україні, а також соціальні протести, тероризм); соціальні процеси (зростання міграцій населення, евакуація, посилення криміналу), економічні та культурні трансформації, екологічну кризу і їх негативно-деструктивне відображення в інформаційній практиці; б) небезпеки матеріального забезпечення (власного і сім'ї) і пошуку роботи; в) небезпеки професійної діяльності і професійного розвитку особистості; г) небезпеки у сімейних відносинах, зокрема пов'язані зі збереженням сім'ї, вихованням та забезпеченням майбутнього дітей, інтимними стосунками; д) небезпеки, спричинені технічним прогресом, зокрема розвитком електронних засобів користування інформацією та зв'язку.

У результаті вивчення пропозицій дослідників щодо можливостей подолання страхів у дорослому віці було виокремлено дві їх групи, до яких віднесено: а) методи індивідуального використання: дотримання ритуалів, когнітивний метод, знецінювання об'єкта, ігнорування страху, зняття напруги з допомогою гри, аутотренінг, використання механізмів психологічного захисту; б) методи зовнішнього впливу: стороння допомога, тренінг, нейролінгвістичне програмування.

На підставі здійсненого аналізу теоретичних основ проблеми виникнення і подолання страхів у дорослому віці було здійснено експериментальне констатувальне дослідження з метою виявлення рівнів страхів особистості в дорослому віці, визначення їх структури за видами, дослідження психологічних чинників виникнення страхів: емоційна модальність, тривожність, особистісні особливості, якості та прояви. Діагностика проводилась з допомогою методики «Опитувальник ієрархічної структури актуальних страхів особистості» (Ю. Щербатих, І. Івлєва), методики «Чого ми боїмося» (С-тест) (В. Леві), методики «Чотирьохмодальний емоційний опитувальник» (Л. Рабінович), опитувальника «Шкала реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» (ШРОТ) (Ч. Д. Спілбергер – Ю. Л. Ханін), Фрайбурзького особистісного опитувальника (Das Freiburger Persönlichkeitsinventar, Freiburg Personality Inventory, FPI-B) (адаптація та модифікація А. Крилова, Т. Рогінського, Ф. Корди).

У результаті проведеного дослідження було констатовано, що середньогруповий інтегральний рівень страху серед учасників експерименту знаходиться на межі середнього й підвищеного рівнів. В структурі рівнів страхів: знижений рівень – в 4,55% опитуваних, середній рівень – в 43,18%, підвищений рівень – в 45,45%, високий рівень – в 6,82% опитуваних. Найбільш інтенсивними були індивідуальні страхи пов'язані зі статевою функцією, темряви, відповідальності, висоти, захворюти будь-яким захворюванням, страх перед майбутнім, бідності, керівництва, змін в особистому житті, павуків і змій. Серед страхів за видами найвищий рівень страху викликають страхи, пов'язані з виступами, зустрічами, іспитами тощо, соціально-оціночні страхи, панфобії, танатофобії, залежні страхи. Найменш інтенсивно вираженими є фортунофобії, агресифобії, страхи просторів та містичні страхи.

Загальна емоційна направленість характеризується переважанням переживання позитивних емоцій: позитивна модальність (радість) – в середньому 30,7 балів (підвищений рівень); негативна модальність (гнів, страх, печаль) – в середньому 18,0 балів (знижений рівень). Ситуативна тривожність високого рівня притаманна 25,00% опитуваних, середнього рівня – 59,09%, низького рівня – 15,91% опитуваних: особистісна тривожність високого рівня – 38,64% опитуваних, середнього рівня – 45,45%, низького рівня – 15,91% опитуваних. Серед учасників експерименту спостерігається підвищений

рівень невротичності, реактивної агресивності, емоційної лабільності, депресивності, сором'язливості, дратівливості та збудливості

Кореляційний аналіз виявив, що на підвищення рівня страху мають прямий вплив підвищення рівня печалі, рівні ситуативної тривожності, рівень особистісної тривожності, рівень дратівливості, рівень невротичності, рівень спонтанної агресивності; зниження рівня радості та зниження рівня гніву.

Для сприяння подоланню страхів у дорослому віці було розроблено програму профілактики та корекції страхів дорослих, мета якої полягала у знизенні рівнів страхів та формуванні вмінь і навичок їх подолання в дорослому віці, активізації процесів самопізнання, самоаналізу, саморозвитку, розвитку позитивної Я-концепції. Завданнями тренінгу, за допомогою якого реалізовувалася програма, було: формування навичок зниження рівнів особистісної та ситуативної тривожності, невротичності, реактивної агресивності, дратівливості; корекція структури емоційної направленості (модальності емоцій); підвищення рівня емоційної стійкості; активізація процесів самопізнання; сприяння формуванню вмінь самоаналізу; підвищення мотивації до саморозвитку; формування установок успішної взаємодії з людьми; розвиток умінь і навичок ефективного спілкування; виховання почуття власної гідності.

Результати експериментальної перевірки розробленої програми профілактики та корекції страхів у дорослому віці підтвердили ефективність її впровадження та представлені на рис 1. Порівняно з початком формувального експерименту, після його завершення в експериментальній групі було зафіксовано такі позитивні зміни: в структурі емоційної направленості підвищилася частка радості одночасним зменшенням частки страху та печалі; знизився рівень ситуативної тривожності та особистісної тривожності; знизився рівень невротичності, дратівливості, збудливості, спонтанної агресивності, підвищився рівень відкритості.

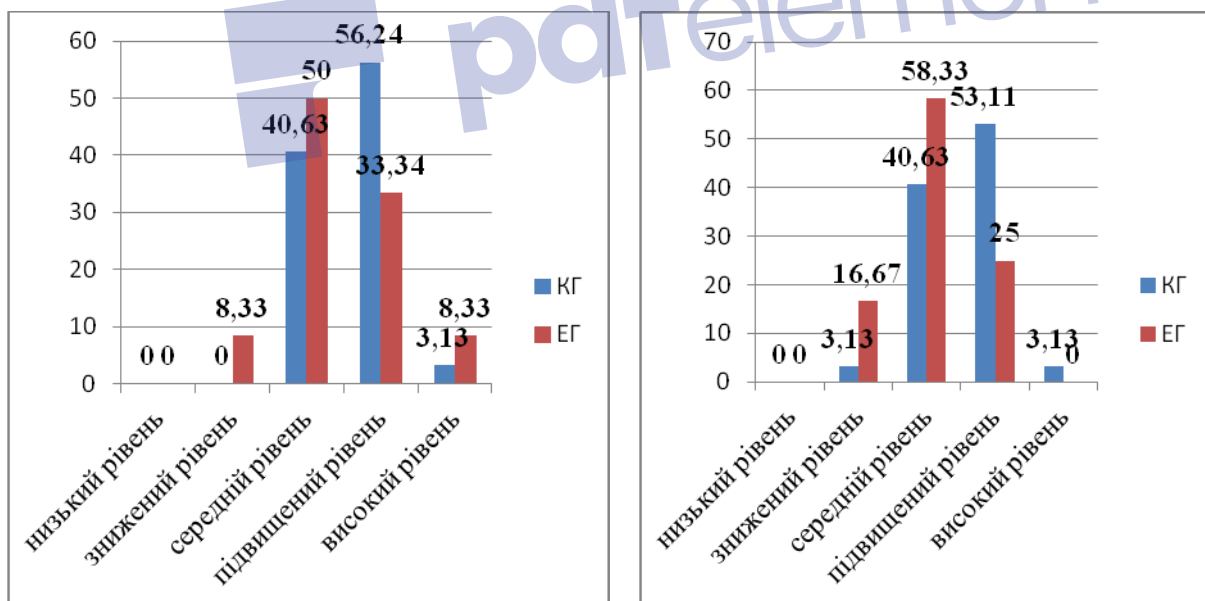

Рис. 1. Показники динаміки рівнів інтенсивності страхів в експериментальній та контрольній групах (у %)

Відповідно відбулися позитивні зміни в знизенні інтенсивності страхів та в їх структурі: на початку експерименту серед учасників ЕГ осіб із знизеним рівнем інтегрального показника страху було 8,33%, наприкінці експерименту таких учасників стало на вдвічі більше (16,67%); відбулося збільшення осіб із середнім рівнем страху (на 8,33%) та зменшення – із підвищеним рівнем страху (на 8,33%). Серед страхів підвищеної інтенсивності до середнього рівня знизилася вираженість страхів перед наслідками хвороб,

злочинності, іспитів, публічних виступів. Також дещо знизилася інтенсивність страхів війни, хвороб близьких, глибини, змін в особистому житті, відповідальності.

Кількісний та якісний аналіз, статистична перевірка достовірності відмінностей результатів формуальної експериментальної роботи засвідчили ефективність розробленої програми профілактики та корекції страхів дорослих.

Висновки. Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що його мета і завдання виконані. Водночас варто підкреслити, що здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми переживання страхів у дорослому віці. Подальшої розробки потребують питання переживання страхів людьми у різноманітні періоди дорослості, зокрема у ранньому дорослому віці, зрілому віці і в старості.

Представлена тема є над актуальною та потребує подальшого дослідження. Окремого аналізу потребують актуальні для сьогодення питання, які стосуються пошуку шляхів подолання страхів війни.

Список використаної літератури

1. Академічний словник української мови : в 11 т. Т. 9. Київ :, 1998. С. 754.
2. Блінов О. А., Блінова О. Б. Уявлення про природу та прояви страху в працях вчених ХХ-ХХІ століття. *Вісник* : зб. наук. ст. Київ. міжнар. ун-ту. Серія: Психологічні науки. Вип. 8. С. 46–54.
3. Екстремальна та кризова психологія: термінологічний словник / Ю. В. Александров, І. Є. Богданова, Ю. В. Воронова та ін.; за заг. ред. О. В. Тімченко. Харків: ХНАДУ; НУЦЗУ, 2010. 291 с.
4. Резніченко О. О. Класифікація та типологія страхів як теоретико-методологічне підґрунтя для пошуку ефективних напрямків психологічної допомоги. *Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я* : матер. V Всеукр. наук.-практ. конф., 18 листопада 2020 р. : матер. і тези доп. / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Київ, 2020. С. 109–113.

УДК[373.2.016:33]:373.2.015.31.796

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДОСВІДУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кушнір Інна, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Джемдзера К. В., канд. пед. наук, доцент

Постановка проблеми. Становлення ринкової економіки в Україні зумовлює необхідність економічної освіти підростаючого покоління, починаючи з дошкільного віку. Адже з перших років життя кожної дитини супроводжується економічними подіями: вибір покупок, купівля-продаж товарів і послуг, їх реклама, накопичення-витрата коштів тощо. Особливо сприйнятливими для засвоєння економічного досвіду є діти старшого дошкільного віку, які в силу свого розумового розвитку та розширення соціальних контактів володіють спроможностями засвоїти певний обсяг елементарних економічних понять і економічних дій.

Усе це зумовлює необхідність економічного виховання дошкільників та формування у них елементарного економічного досвіду, що забезпечує засвоєння економічних знань та відповідної лексики, вироблення позитивного ставлення до світу економіки, спроможності реалізувати економічну поведінку в елементарних діях.

Актуальність порушеної проблеми отримала підтвердження у Базовому компоненті дошкільної освіти (2021), в якому підкреслюється здатність дошкільників до економічної соціалізації; віддзеркалюється у низці освітніх програм дошкільної освіти («Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Соняшник», «Українське докільля», «Я у світі» та ін.).